

De kleren van de keizer

door Fred de Haas

Nu we ongeveer 150 lezingen, presentaties en interviews verder zijn en het stof enigszins is opgetrokken rond de toekenning van de Joke Smitprijs 2017 aan Gloria Wekker, de Afro-Surinaams-Nederlandse emeritus hoogleraar Gender en Etniciteit en daarbij lesbische activiste (haar eigen woorden, zie bladzij 170 van haar boek 'Witte Onschuld'), zou ik de inhoud van haar boek nog eens kritisch de revue willen laten passeren.

De jury heeft de auteur de tweejaarlijkse Joke Smit oevreprijs toegekend 'vanwege haar langdurige strijd voor de verbetering van de positie van zwarte vrouwen in Nederland'.

Gloria zelf was heel blij met de prijs vooral ook omdat ze als zwarte vrouw werd gehoord en erkend. Het spreekt vanzelf dat haar deze prijs van harte is gegund.

De subjectieve wetenschapper

Velen hebben haar boek 'White Innocence' alleen in de Engelse eerste uitgave gelezen. Ze hebben daarmee het zesde hoofdstuk gemist dat Gloria Wekker heeft toegevoegd in de Nederlandse uitgave 'Witte Onschuld'. Daarin levert ze commentaar op de manier waarop de Engelse uitgave is ontvangen en geeft ze inzicht in de reden waarom zij het boek heeft geschreven. Ze vraagt aandacht voor de erkenning van de invloed van het Nederlandse koloniale slavernijverleden op de geschiedenis en de geest van de hedendaagse Nederlander en vraagt om 'een gezamenlijke inspanning om over ras en etniciteit te praten' (p. 268).

Het viel mij op dat ze in het toegevoegde hoofdstuk stelde dat ook een wetenschapper subjectief is en 'dat alle subjectieve bevindingen bij elkaar tot een beter beeld van problemen leiden' (p.251). Dat mag voor de zachtere wetenschappen als Geschiedenis en Culturele Antropologie zo zijn, maar je mag hopen dat dit niet geldt voor harde wetenschappen als Natuurkunde, Scheikunde, Wiskunde, Sterrenkunde etc. Hoe dan ook, ook de humaniora en de sociale wetenschappen hebben de plicht te streven naar objectiviteit en falsifieerbare methoden.

Gloria Wekker bekent zichzelf dus tot een subjectieve wetenschapper. Dat is goed om te weten want dat maakt haar alleen maar menselijk. Dat menselijke kantje bleek ook al in 2004, toen ze, reeds hoogleraar, op zwartrijden werd betrap in Amsterdam. Ze was haar portemonnee vergeten en moest op tijd op een afspraak zijn. De agenten hadden dat soort redenen wel meer gehoord, maakten geen haast met het uitschrijven van de boete, raakten geïrriteerd door haar vinnige commentaar op hun traagheid en duwden haar tenslotte in een arrestantenbusje waarop zij de agenten weer uitschold voor fascistten (p. 58). Ze zat kennelijk in de aangeleerde overlevingsmodus die werd ingeschakeld door de 'hyperoplettendheid' of het 'dubbele bewustzijn' (p. 252) dat volgens haar alle gekleurde mensen hebben om te kunnen overleven in een racistische wereld.

Toen men op het bureau hoorde dat Gloria hoogleraar was lieten ze haar gaan. Conclusie: een gewone zwarte vrouw zou nog een tijdje zijn vastgehouden maar de zwarte hoogleraar had klassevoordeel!

Gloria Wekker mag ook graag inconsequent zijn. In noot 1 op bladzij 283 zegt ze de term 'dekoloniaal' adequater te vinden dan 'postkoloniaal' omdat het de relatie tussen moderniteit en kolonialiteit beter weergeeft. Vervolgens gebruikt ze in haar hele boek de term 'postkoloniaal'.

Voor haar onderzoek maakt Wekker druk gebruik van allerlei mondelinge, geschreven, literaire en niet literaire bronnen en natuurlijk ook van haar eigen, subjectieve ideeën (N.B. die zijn dus niet falsifieerbaar en horen niet thuis in een wetenschappelijk betoog). Haar wat eclectische manier van onderzoek is ooit door de schrijfster Judith Halberstam gekenschetst als een 'voddenrapers methodologie' (p. 42).

De titel 'Witte onschuld'

Wekker zegt (p.246) dat ze haar boek een speelse titel heeft willen meegeven die door veel lezers echter is opgevat als een regelrechte beschuldiging vanwege het aandeel dat de 'blanke' mens in de slavernij, slavenhandel en het kolonialisme heeft gehad (N.B. Wekker zegt niets over het aandeel van Afrika en Azië). Wekker zelf vindt dat die reactie typisch een reactie is van Nederlanders die last hebben van een diepgeworteld schuldbesef (de mens wordt 'zondig' geboren) dat door jaren van protestantisme en katholicisme is ingegeven. Dat schuldgevoel moet men vooral niet hebben, aldus Wekker, want schuldgevoel werkt alleen maar verlamdend en staat een bevrijdend denken in de weg. In haar boek doet ze echter juist haar uiterste best om de Nederlanders een 'wit (on)schuld syndroom' aan te praten, namelijk het zelfbeeld (p.61) van mensen die onterecht denken dat ze niet racistisch zijn. Omdat het boek grossiert in de woorden 'ras' en 'raciaal' met betrekking tot dit Nederlandse zelfbeeld, is het nuttig om hierover eerst enkele opmerkingen te maken.

Ras en Racisme

De term 'ras' is eeuwenlang in de biologie gebruikt voor mensen met bepaalde kenmerken. Sinds Linnaeus heeft men het over het blanke, zwarte, rode en gele ras. De verschillen tussen die 'rassen' waren duidelijk zichtbaar: de vorm van het haar, de haarkleur, de kleur van ogen en huid. Volgens de vroegere terminologie behoorden Turken en Marokkanen tot het blanke ras. De veelgebruikte term 'zwarte scholen' is dus volkomen onzin.

Na vele bevolkingsonderzoeken met steeds verfijndere methodes is al vanaf 1950 vastgesteld dat er bij de mens *geen afzonderlijke rassen zijn te onderscheiden*.

Als je groepen die dicht naast elkaar leven met elkaar vergelijkt zie je dat kenmerken geleidelijk veranderen. Een Japanner is geen Chinees en ook geen Koreaan. De onderling verschillende kenmerken zijn in Afrika nog groter dan in de rest van de wereld.

Mij dunkt dat Gloria Wekker de term 'ras' dus verkeerd gebruikt. Zo zegt ze op bladzij 7: 'Ras is verankerd geraakt in het Nederlandse culturele archief' en 'het witte Nederlandse zelfbeeld is raciaal bepaald'.

'Racisme' is weer iets anders, namelijk het uitschelden, negeren, benadelen van mensen en het rechten ontnemen aan mensen op grond van uiterlijkheden dan wel op grond hiervan een voordeliger status claimen of toekennen.

Het 'Culturele Archief'

Het 'Culturele Archief' (= het collectieve geheugen) is een term die Wekker heeft ontleend aan Edward Said. Ze gebruikt de term om haar ideeën te verduidelijken. Zo betekent 'racisme' bij haar een 'collectief erfgoed van bepaalde soorten kennis, structuren van attitudes, referentie en gevoelens, opgeslagen in een cultureel archief dat tot stand gekomen is op basis van vierhonderd jaar imperiaal Rijk. Daarmee doelt Wekker op het kolonialisme. De intellectueel die dit erfgoed analyseert mag zich, volgens Said en Wekker, niet laten leiden door 'wraak- en onlustgevoelens'.

Met het verbergen van onlustgevoelens heeft Wekker soms wat moeite. Toen Balkenende, een van de voormalige premiers van Nederland die de Vereenigde Oostindische Compagnie (VOC)- mentaliteit zo bewonderde, op bezoek was bij President Bush, beschrijft ze in een aantekening op bladzij 286 de indruk die hij toen maakte: 'vooral premier Balkenende zag er

meelijwekkend uit in het Witte Huis, erbij hangend als de jongen die het laatst wordt gekozen voor het voetbalteam'. Ook het stoken kan ze niet laten: 'evenzeer worden de recente sterfgevallen van jonge Antilliaanse en Surinaamse mannen door toedoen van de Nederlandse politie gebagatelliseerd'. Dat dacht ik nu juist niet. Maar het zij haar vergeven: Gloria heeft in haar culturele archief nu eenmaal niet zo'n goede band met de politie.

Gloria vindt het, terecht, belangrijk dat het vermeende Nederlandse Culturele Archief op inhoud wordt bestudeerd in verschillende historische perioden: 'ik heb het culturele archief nooit gezien als een statische, in marmer uitgehouwen inhoud' (p. 266).

Ik vind dit een bemoedigende gedachte want misschien is dat Nederlandse culturele archief toch iets jonger dan 400 jaar.

Voorlopig neemt Wekker een voorschot op die inhoud en vernemen we dat het Nederlandse culturele archief zich 'tussen de oren bevindt', in onze 'harten en zielen zit', ons collectieve geheugen vormt, flexibel gebaseerd is op 400 jaar kolonialisme, zich uit in allerlei beleid en regels, de focus van gevoel en kennis vooral richt op ras (?) en vaak onbewust aanwezig is. Met dat laatste kan je natuurlijk alle kanten op. Het klinkt ook niet erg wetenschappelijk.

Dat Gloria Wekker met de wetenschap wel eens een loopje neemt blijkt ook uit het feit dat ze het werk 'Discours sur le colonialisme' van Aimé Césaire plaatst in 1972, het jaar waarin de Engelse vertaling van dat boek verscheen. Césaire was echter al tussen 1948 en 1950 aan de redactie van zijn boek begonnen en publiceerde de volledige tekst in 1955 bij *Présence Africaine*. De teksten die hij toen schreef moeten dus begrepen worden binnen de context van die tijd en niet in die van de jaren '70. En dan begaat Wekker de onverkwikkelijke vergissing om een tekst van Césaire uit 1955 (die door vele critici terecht wordt afgekeurd) volledig naar zich toe te schrijven. Er staat onder andere dat de brave Europese burger uit de 20e eeuw het Hitler vooral kwalijk neemt dat hij een misdaad heeft begaan tegen de *blanke* mens door deze te vernederen en 'd'avoir appliqué à l'Europe des procédés colonialistes dont ne relevaient que les Arabes d'Algérie, les coolies de l'Inde en les nègres d'Afrique' (vertaling: dat hij op Europa dezelfde kolonialistische methodes heeft toegepast die slechts hoorden bij Algerijnse Arabieren, Indiase koelies en Afrikaanse negers'. Op zich lijkt mij dat die constatering onjuist is. Er is geen continent, waar de bewoners zo gewelddadig met elkaar zijn omgegaan als Europa.

Dat noem ik wel heel erg selectief winkelen bij een schrijver die nog heel wat andere teksten van bijzondere kwaliteit en inhoud heeft geschreven en die bovendien als gedeputeerde van Martinique in de Franse Assemblée had gestemd voor aansluiting van Martinique bij Frankrijk als Département d'outre-mer.

Ook vindt Wekker het kwalijk dat de herinnering aan de Holocaust de herinnering aan de misdaden die vier eeuwen lang in de koloniën zijn begaan heeft uitgewist omdat men van die misdaden geen weet heeft of omdat men deze gewoon heeft verdrongen. Maar Gloria Wekker weet net zo goed als vele anderen dat er talloze boeken en academische studies zijn verschenen over dit onderwerp dat ook nog eens uitputtend is behandeld op TV. Bovendien ligt de Holocaust vers in het geheugen en je kan het de gemiddelde burger niet kwalijk nemen dat hij/zij die 400 jaar koloniale 'misdaden' niet zo helder meer voor de geest heeft staan, ook al omdat slechts een klein percentage Nederlanders een band met de koloniën had, terwijl iedereen joodse Nederlanders kende.

Het witte zelfbeeld

Hoe zien de Nederlanders zichzelf? Gloria doceert op ironische toon: Nederlanders zijn mensen die zichzelf zien als inwoners van een klein landje, als mensen die consensus op prijs stellen, zeker niet racistisch zijn en daarom gerechtigd om foute, racistisch getinte grappen te maken en, natuurlijk, als mensen die kinderlijk veel van Zwarte Piet houden en als mensen die op moreel en ethisch gebied superieur zijn (N.B. meer dan Chinezen of Fransen?). Maar, houdt Gloria de Nederlander voor, die houding verbergt structureel racisme, inclusief seksueel racisme. Ook zijn de Nederlanders gewend om te overheersen en beschouwen zichzelf niet als 'zwart, islamitisch, vluchteling of migrant' (p. 36).

Er is dus voor een subjectieve wetenschapper ook in de toekomst nog genoeg werk aan de winkel. Al die kenmerken dienen te worden bestudeerd en liefst op een intersectionele manier, dat wil zeggen in samenhang met ras (!), geslacht en 'gender', seksualiteit en klasse.

De oude en inmiddels versleten term 'intersectioneel' kan overigens beter worden vermeden om de eenvoudige reden dat de mensen hem niet begrijpen. Zo vroeg de journalist Maarten Huygen van de NRC op 11 november 2016 tijdens een interview met mevrouw Wekker of etniciteit belangrijker was 'dan het rijtje lesbisch, gay, biseksueel, transgender, *interseksueel*'.

Het witte zelfbeeld is, aldus Wekker, langzamerhand flink aan erosie onderhevig vanwege het verlies van 'Ons Indië' en het tragische gebeuren in Srebrenica. Inderdaad, Srebrenica ligt de Nederlander zwaar op de maag, maar Indië, mevrouw Wekker, zijn ze allang vergeten, tenzij het de treinkaping van 1977 door negen bewapende Zuid-Molukkers betreft, een tragische gebeurtenis die maar weinigen in verband kunnen brengen met de door de Nederlandse regering niet nagekomen beloften aan de gedemobiliseerde KNIL militairen.

Toen mevrouw Verene Shepherd, een zwarte hoogleraar in de Sociale Geschiedenis aan de UWI, Jamaica, namens de Werkgroep van Experts van Mensen van Afrikaanse Herkomst in 2013 een brief op poten aan de Nederlandse regering schreef met betrekking tot het 'racistische' karakter van Zwarte Piet, moet het witte zelfbeeld ook een flinke knauw hebben gekregen. Gloria: 'In het licht van het Nederlandse postkoloniale verlangen (wat bedoelt Wekker hiermee? FdH) om internationaal een opvallende rol te spelen, heeft de kritische aandacht voor Zwarte Piet de afgelopen paar jaar behoorlijk veel pijn gedaan en de Nederlandse gevoeligheid voor externe kritiek blootgelegd' (p.206).

Zou Nederland echt internationaal een dreun hebben gekregen? Zouden daar cijfers over zijn?

Wie nog niet bekend is met de foute Zwarte Piet: hij heeft rode lippen, kroeshaar, gouden oorbellen, een zwarte huid en straalt stupiditeit uit (p.303, noot 21). Gloria Wekker waarschuwt: 'het is nog steeds vrij algemeen dat Piet een ongegeneerd quasi-Surinaams accent heeft, en soms, vandaag de dag, een Marokkaans accent' (p.197).

Eerlijk gezegd is het me nog nooit opgevallen dat Zwarte Piet een Surinaams of Marokkaans accent had toen ik als kind in de jaren '40-'50 Zwarte Piet hoorde praten. Hij is kennelijk met zijn tijd meegegaan.

Seksualiteit

Omdat alles in samenhang dient te worden bestudeerd, heeft Gloria Wekker in dit licht vele – ook behartigenswaardige – pagina's gewijd aan het Nederlandse witte/zwarte vrouwen- en wit/zwart homobeleid. De geïnteresseerde lezer kan hier in de betreffende hoofdstukken zijn eigen oordeel over vormen.

Een vorm van 'postkoloniale seksualiteit' (?, FdH) wordt door Wekker aan de kaak gesteld onder andere aan de hand van de ervaringen van de nu overleden hoogleraar-politicus Pim

Fortuyn, die er, behalve een afschuw van de Islam, een flamboyante levensstijl op nahield en als homoseksueel zowel een afkeer als een verlangen naar moslimjongens en moslimmannen had.

Fortuyn had de gewoonte om allerlei taboes te doorbreken en te zeggen wat hij dacht. Toen hij met stemverheffing en enige nadruk zei dat ‘de islam een achterlijke, een achterlijke cultuur’ was, werd hij uit de partij Leefbaar Nederland gezet, waarop hij met groot succes zijn eigen Lijst Pim Fortuyn begon, de LPF, die aan interne strijd ten onder zou gaan. In een interview met Het Parool uit 1997 gaf hij de reden aan van zijn besluit om geen seks meer te hebben met moslimmannen: ‘omdat hun onderdrukte gevoelens zorgen voor een heel raar soort seks: heel erg gericht op neuken, zonder intimiteit, een snelle climax, geen gezoen. Ik haat dat’. Gloria Wekker legt op pagina 159 haarfijn uit wat hier aan de hand is: ‘de tegenstrijdige verlangens van Fortuyn komen rechtstreeks uit het koloniale verleden en zijn nauw verbonden met het Nederlandse culturele archief’. Wie dit begrijpt mag het zeggen.

De kleren van de keizer

In haar dankwoord op pagina 277 schrijft Gloria Wekker dat ze na terugkeer uit Amerika in Nederland vaak het gevoel kreeg dat ‘ik ongewild de keizer (daarmee bedoelt zij Nederland, FdH) zonder kleren aan kon zien in zijn meest afschuwelijke naaktheid’. Is dat niet wat overdreven, mevrouw Wekker? Leven we echt in een door en door racistisch land waar gekleurde mensen geen schijn van kans maken, aan hun lot worden overgelaten en in kartonnen dozen moeten bivakkeren? Werd u zelf niet gediscrimineerd in Amerika? En was Amerika met zijn discriminerende trigger-happy politieagenten echt zo fijn? Zeker, in Amerika is het ‘politiek correct’ geen racistische opmerkingen te maken in het openbaar (de huidige president vergeet dat wel eens), maar denk maar niet dat er geen virulent racisme is. In Amerika is het ook wat makkelijker om politieke correctheid te tonen als de zwarte en witte bevolkingsgroepen gescheiden van elkaar leven (blanken, zwarten, Porto Ricanen) en beide groepen elkaar zo min mogelijk tegenkomen. Een naar land, zou ik zeggen.

Gloria houdt ervan om te overdrijven. Ze laat de Papua vrouw Tilly Kaisiepo, dochter van de overleden voorvechter van een vrij West-Papua, Marcus Kaisiepo, aanvallen door een ‘bloeddorstige’ Nederlandse menigte (p. 302, noot 14) tijdens een Pro-Zwarte Piet demonstratie in 2013.

Bloeddorstig? Wat gebeurde er?

Tilly Kaisiepo demonstreerde met een vlag van het niet bestaande West-Papua om aandacht te vragen voor het onrechtvaardige handelen van de Nederlandse regering die West-Papua in Indonesische handen liet vallen. De menigte Pro-Zwarte Piet demonstranten waar ze per ongeluk in terecht was gekomen dacht dat ze tegen Zwarte Piet was, schold haar uit vanwege haar kleur en riep – ironisch genoeg – dat ze moest oprotten naar haar eigen land. En dat laatste had ze dus niet, daar demonstreerde ze nou net voor...

Een ‘bloeddorstige’ menigte? Een onsje minder had ook gekund.

Tenslotte

Ik wil mijn commentaar graag afsluiten met een positief woord. ‘Witte Onschuld’ is, weliswaar, hier en daar wat chaotisch en zonder een greintje humor geschreven, maar het is de moeite waard er kennis van te nemen. Gloria Wekker fileert onder andere vakkundig het Tokkie-gehalte van de PVV (p. 157) en legt goede sociale eisen op tafel (p. 163). Daarin verschilt ze niet veel van opvatting met partijen als de SP en de Partij voor de Dieren.

Het is ook goed als iemand als Gloria Wekker die zichzelf beschouwt als een ‘buitenstaander binnenin’ (p.287, noot 23) een kritische blik werpt op de omringende samenleving. Tenslotte kan een spin zichzelf niet in zijn eigen web zien zitten. Dat kan alleen iemand van buiten, bijvoorbeeld de auteur van ‘Witte Onschuld’ die ik graag vergeef dat zij op bladzij 281 voor een bepaald Project de zegen van een paar ‘achterlijke’ Afrikaanse goden als Yemanyá en Oshun afsmeekt.

Fred de Haas, februari 2018

G.D. Wekker, ‘Witte Onschuld’, 343 pagina’s
ISBN 9789462984776
Amsterdam University Press, 2018